

ДЕМОГРАФСКЕ ПРИЛИКЕ У СЕВЕРОИСТОЧНИМ ДЕЛОВИМА СТАРЕ СРБИЈЕ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ 19. ВЕКА

Сажетак: У раду су приказане демографске прилике у североисточним крајевима Старе Србије у првој половини 19. века. Почетак 19. века донео је хришћанима у Турској националне и револуционарне покрете и социјална превирања. Раскорак у реформама и сукоби унутар турског друштва допринели су појачавању притиска на хришћане у Румелији. У првој половини 19. века над српским народом на територији североисточне Старе Србије спроведен је строг и репресиван режим. Носиоци турске власти у Нишу, Лесковцу, Пироту, Врању и другим местима су различитим притисцима онемогућавали српском народу политички, економски и културни развој. Побуне и устанци, покушаји промене етничке структуре досељавањем Арбанаса, читлучење и други разлози довели су до померања становништва из крајева данашње југоисточне Србије ка северу, у правцу Кнежевине Србије.

Кључне речи: Стара Србија, хришћани, српски народ, Турска, Кнежевина Србија

Османско царство је пред крај 18. века и поред реформи султана Селима III² било у великој кризи. У првим годинама 19. века ситуација на Балкану је била толико лоша, да је физичка и имовинска безбедност хришћана готово ишчезла. Реформама Селима III посебно су били незадовољни јаничари и представници конзервативног дела царства. Стари поредак је био дубоко уздрман и добрим делом стављен ван законске и обичајне снаге, а нови није имао ни законску примену ни поштовање поданика.³ Путни правци су били

¹ vlada-bbbb@hotmail.com

² Селим III (1789–1807) је рођен 1761. године. Његов отац био је султан Мустафа III, а ујак султан Абдулхамид I. Био је покретач цивилних и војних реформи. Нова организација (низам-и цедид) предвиђала је војску која је била професионална. Обуку нових војних јединица били су вршили француски, немачки и енглески инструктори. Покушао је да смањи утицај јаничара и њихових савезника. Повукао се са власти 1807. године после побуне јаничара. Joseph von Hammer, *Historija turskog (osmanskog) carstva*, knjiga III, Zagreb 1979, 265–274; Робер Мантран, *Историја Османског царства*, Београд 2002, 514–522.

³ Владимир Стојанчевић, *Србија и српски народ у време Првог устанка*, Нови Сад 2004, 7.

под контролом одметника од османске власти. У Београдском пашалуку до 1804. године пуну власт преузеле су дахије, а све по угледу на власт Пазваноглуа у суседном видинском крају или нешто даље, на власт Али паше из Јањине. Заводећи читлучки режим дахије су задрале у права патријархалног уређења српских села, и у социјални и привредни живот породичних задруга.⁴ Управо ови чиниоци, уз сечу кнежева, главни су разлози који су довели до избијања устанка. Да би спречили даље покоље и пљачке своје имовине најодважнији народни прваци сакупили су се почетком фебруара 1804. на договор у селу Орашцу код Тополе.⁵ Збор народних првака у Орашцу означио је почетак Првог српског устанка.

Све до друге половине 1805. године српски устанак био је ограничен углавном на Београдски пашалук. Настао као „буна на дахије“ у почетку је имао одбрамбени карактер. Циљ устанка је био да се уклони дахијска управа и да се тиме српском народу у дванаест нахија Београдског пашалука поврате аутономне повластице.⁶ Учврстивши своје положаје устаничка Србија је, почетком 1805. године, ступила у контакт са српским становништвом у суседним областима. Према аустријским изворима априла 1805. године јавио се оружани народни отпор у пиротском крају, а обухватио је и неколико села из нишког краја.⁷ Међутим, због близине Ниша овај покрет је брзо сузбијен, један део устаника је отишао у хајдуке, а други део је пребегао у Србију. Пред турским репресалијама створиле су се хајдучке чете које су наставиле своја кретања по Торлаку, Старопланинском Загорју и осталом Шоплуку, а вође су им били Мита и Маринко Петровић, Загорци Ћира, Мина, Филип и Драган и Знепољац хајдук Апостол. После битке на Иванковцу (1805) устанак више није представљао само локалну буну већ отворени устанак против турске царске власти. Већ тада, међу устаничким вођама почињала је да се формира идеја о ратним операцијама које би превазишле границе Београдског пашалука. У плановима устаничких вођа важно место заузимао је територија историјске Старе Србије.⁸ Североисточни делови ове области заузимао су велики географски простор од Пчиње на југу, преко пиротског краја на истоку и нишког на северу, до Топлице и Косанице

⁴ Чедомир Попов, *Европа и српско питање*, Нови Сад 2004, 14.

⁵ Владимир Стојанчевић, *Први српски устанак 1804–1813. године*, Лесковачки зборник, бр. XX, Лесковац 1980, 183.

⁶ Владимир Стојанчевић, *Први српски устанак и лесковачки крај*, Лесковачки зборник, бр. II, Лесковац 1962, 9.

⁷ Борислава Лилић, *Југоисточна Србија (1804–1878)*, књига прва, Београд 2002, 33–34.

⁸ Под Старом Србијом Вук Караџић је подразумевао крајеве који су се налазили јужно и југозападно од Милошеве Србије, а обухватили су простор између речних токова Дрине, Лима и слива Јужне Мораве. Славиша Недељковић, *Учешће Арбанаса у гушењу Нишке буне 1841. године*, Зборник радова са научног скупа „Устанци и побуне Срба у Турској у XIX веку“, Ниш 2012, 7.

на западу. Ови крајеви, према административној подели Турске, улазили су у састав три пашалука: Лесковачког⁹, Нишког¹⁰ и Врањског¹¹. Друштвено-политички положај српског народа у овим пашалацима био је тежак. Поред читлучења и великих злоупотреба турских управних власти додатни притисак на хришћане, у североисточним деловима Старе Србије, вршили су Арбанаси.¹² Њих су Турци насељавали зато што су били одани браниоци турске власти, али и због тога што су својим присуством ширили страх код хришћана. Арбанаси су имали подршку локалних паша, многи од њих били

⁹ Лесковачки пашалук је обухватао пространу територију од Параћина на северу и Косанице на западу до Власотинца на југоистоку и Грделичке клисуре на југу. Под влашћу лесковачког паше до 1833. године налазили су се Параћин, Крушевац, Ражањ, Алексинац, Прокупље, Лесковац, Власотинце и друге вароши. После припајања Параћина, Крушевца и Алексинца Кнежевини Србији (1833) територијални опсег Лесковачког пашалука је знатно промењен. У смањеном обиму Лесковачки пашалук је егзистирао још неколико година. После административне реформе из 1839. године Лесковачки пашалук је прикључен Нишком пашалуку (ејалету). Владимир Стојанчевић, *Лесковац и лесковачка нахија у XIX веку*, Лесковац 1987, 24; Исти, *Лесковац као административно подручје за последњих сто година*, Лесковачки зборник, бр. III, Лесковац 1963, 62.

¹⁰ За време Првог српског устанка под Нишким пашалуком налазило се Понишавље са Пиротом. Двадесетих година 19. века Нишки пашалук се састојао од Нишке, Пиротске и Знепољске нахије. По проглашењу Танзимата (1839) и крупних административних промена у Турском царству, Нишки пашалук се састојао од: Нишког, Софијског, Самоковског и Бустендилског санџака. Такво стање задржало се до средине шездесетих година 19. века. Приликом нове административне поделе Царства, Нишком пашалуку је придодато Врање. Коста Н. Костић, *Историја Пирота*, приређивач Илија Николић, Пирот 1973, 20; Владимир Стојанчевић, *Држава и друштво обновљене Србије (1815–1839)*, Београд 1986, 18; Исти, *Јужнословенски народи у Османском царству од Једренског мира 1829. до Париског конгреса 1856. године*, Београд 1971, 78; James Henry Skene, *Three eras of Ottoman history*, London 1851, 74; Скендер Ризај, *Устројство Нишког ејалета*, Врањски гласник, књ. VI, Врање 1970, 307–308.

¹¹ Територија Врањског пашалука обухватала је простор од Грделичке клисуре (село Ораовица) на северу до Табановачких шума на југу (испред села Табановца) и од Пољанице на северозападу до Власине на истоку. По укидању Врањског пашалука 1842. године на челу Врања постављен је кајмакам који је имао ограничену власт. Јован Хаџи Васиљевић, *Ка историји града Врања и његове околине*, Годишњица Николе Чупића, књига XVI, Београд 1896, 290.

¹² После заузимања Голака даља експанзија Арбанаса ишла је ка хришћанским насељима у Топлици, Пустој Реци и Јабланици. Нпр. у Топлици су се населили припадници племена Краснићи, а на простору од Лесковца до Врања уз породице из племена Краснићи, населили су се породице из племена Берис, Гаш и Соб. Поред ових крајева Арбанаси су, протеравши староседеоце-Србе, населили и поједина села из пољаничког и сурдуличког краја (Масурица). Најудаљенија српска села у нишком крају у која су продрили Арбанаси била су: Влахово, Горња и Доња Девча, Клисурица и Ново Село. Риста Николић, *Ширење Арнаута у српске земље*, Гласник Српског географског друштва, св. 3–4, Београд 1914, 123; Димитрије Богдановић, *Књига о Косову*, Београд 1986, 99; С. Недељковић, *нав. дело*, 13; Феликс Каниц, *Србија – земља и становништво*, друга књига, Београд 1985, 293–294; Риста Николић, *Крајиште и Власина*, Београд 1912, 181–182.

су у родбинским везама са обласним управницима или су припадали истим фисовима. Башибозучке чете, чију су основу чинили арбанашки ратници, често су пљачкале српска села. Како би зло било веће многе жене, девојке и деца одвођени су у Голак, у дубину Косова и тамо су постајали робље или је за њих тражен откуп.

У првој години устанка број Срба из североисточних делова Старе Србије који се прикључио устаницима или је пребегао у Србију био је незнатан. Турски пораз и погибија команданта Ниша Хафис паше у бици на Иванковцу имала је утицај и на нишки крај. После тога, сељаци северних нишких села, да би избегли турску одмазду и насиља, прелазили су на територију која је била под контролом устаника. Важне одлуке смедеревске скупштине устаничких старешина утицале су на то да се број устаника из тих, али и осталих крајева Старе Србије, знатно повећа.

Почетак 1806. године означио је нову фазу устанка. Одреди Младена Миловановића и Станоја Главаша прешли су Западну Мораву и „на Богојављење“ 7. јануара победили су турску војску под вођством лесковачког Шашит паше.¹³ До 12. јануара устаници су ослободили Крушевачку нахију чиме се устанак проширио на Лесковачки пашалук. Близина устаничке војске убрзала је миграције српског народа из Лесковачког пашалука. У првим данима 1806. године поред кнеза Момира Стојановића у слободну Србију избегли су бројни Срби из Лесковачке нахије. Избеглице из лесковачког краја нашле су мир и слободу на простору Крушевачке и Јагодинске нахије.¹⁴ У избеглиштву лесковачка емиграција је организована тако да је цивилно вођство над Лесковчанима имао кнез Момир, док је војни вођа лесковачких бећара био Илија Стреља. У бици на Делиграду (1806) учествовали су избегли Лесковчани, Прокупчани, Пироћанци, Нишлије, Знепољци и многи Срби из североисточних крајева Старе Србије. Од народних вођа из ових крајева у бици учествовали су: бимбаше Маринко и Мита Петровић из Пирота, Нишлије Марко Теодоровић Абдула, из Матејевца и бимбаша Никола Поповић, кнез Момир Стојановић и Стреља из Лесковца, Станоје Милијановић из Прокупља и Никола Мандрда из Пољанице.¹⁵

Други велики талас избеглица из Лесковачког, али и из Нишког пашалука догодио се после септембарске офанзиве устаника у Топлици и напредовања српске војске на југоисточном фронту. Због различитих околности које су наступиле после војних успеха код Прокупља, војска Станоја Главаша се повукла у правцу планине Јастребац и устаничких положаја код Алексинца. Са устаницима повукло се и становништво северног дела

¹³ Миленко М. Вулићевић, *Карађорђе*, књига друга, Београд 1912, 356–357.

¹⁴ Борислава Лилић, *Миграције из неослобођених крајева Турске у Карађорђеву Србију 1804–1813*, Зборник матице српске за историју, бр 69–70, Нови Сад 2004, 62.

¹⁵ Борислава Лилић, *Југоисточна Србија (1804–1878)*, 40.

Лесковачке нахије, и заједно са прокупачким и куршумлијским Србима прешло најпре у Крушевачку, а потом у Јагодинску нахију, у Темнић, Левач и Белицу.¹⁶ На другој страни, после успеха Младена Миловановића на делу фронта према Сврљигу и Гургусовцу, у правцу Делиграда и слободне Србије кренуле су многе Нишлије. Ове Нишлије су у новим крајевима наставили да раде оно што су најбоље знали, а то је трговина и занатство. На имања избеглих хришћана у североисточној Старој Србији насељени су Арбанаси. Тиме је турска власт осигурала границе, јер су верни браниоци турско-муслиманског друштва били управо Арбанаси.

После успешне одбране устаничких положаја 1806. године, наредну годину обележиле су ратне операције у близини Власотинца, Грделице и Пољанице. Након почетних војних успеха Илије Стреље и Саве Дедобарца (марта 1807), турска офанзива и пораз код Дедобарског хана је проузроковала нове миграције српских избеглица ка Карађорђевој Србији. Слична судбина задесила је и многобројне хришћанске породице из Нишке нахије. После пораза код Сићева (априла 1807) плашећи се турске одмазде хришћани су бежали ка Сврљигу и Гургусовцу. Од турске освете нису били поштеђени ни хришћани из нишке вароши, а у околини Ниша спаљено је и уништено дванаест села.¹⁷

У периоду од 1808. до 1812. године српске избеглице из североисточних крајева Старе Србије су насељавале и удаљеније пределе слободне Србије. Војни успеси и порази устаничке војске донели су нове миграције ка Крагујевцу, Смедереву, Београду и осталим варошима.¹⁸ После пролећне офанзиве Хајдук-Вељка Петровића 1809. године у Понишављу и старопланинском крају неколико хиљада хришћана из Пирота, Ниша и Лесковца пребегло је у Србију и населило Болеч, Кумодраж и Врачар.¹⁹ Српске избеглице из североисточних крајева Старе Србије које су насељене у Крушевачкој нахији биле су 1810. године приморане да по други пут напусте своја имања. У налету турске војске спаљено је четрдесет села. Бежећи од турске опасности населили су леву обалу Западне Мораве.

Велика офанзива на Србију 1813. године и турски напад из више праваца донели су нови егзодус српског народа. Српски народни прваци из на-

¹⁶ Владимир Стојанчевић, *Први српски устанак и лесковачки крај*, 12; Борислава Лилић, *Миграције из неослобођених крајева Турске у Карађорђеву Србију 1804–1813*, 64.

¹⁷ Владимир Стојанчевић, *Југоисточна Србија у XIX веку (1804–1878)*, Ниш 1996, 247.

¹⁸ Борислава Лилић, *Миграције из неослобођених крајева Турске у Карађорђеву Србију 1804–1813*, 64–65.

¹⁹ Према појединим подацима број хришћана из Јужног Поморавља и Понишавља који је у пролеће 1809. године емигрирао у Србију процењује се на пет до шест хиљада, а максимална процена иде до тридесет хиљада „жена, деце и старих и немоћних људи“. Владимир Стојанчевић, *Југоисточна Србија у XIX веку (1804–1878)*, 87; Борислава Лилић, *Југоисточна Србија (1804–1878)*, 66.

хија североисточне Старе Србије: војвода Илија Стреља, кнез Момир Стојановић, војвода Никола Поповић и многи други били су приморани по други пут да емигрирају. Велики део народних вођа из Нишког и Лесковачког пашалука, са својим породицама, напустили су Србију и прешли у Аустрију, а један део је отишао на територије која су биле под руском влашћу. Поред народних првака, у Аустрију су избегле и многе породице из Ниша, Лесковца, Пирота, Прокупља и Врања.²⁰

По окончању српске револуције за српски народ је наступило време прогона, убистава, пљачке и насиља. Као ни Срби у Београдском пашалуку, ни Срби Нишког, Лесковачког и Врањског пашалука нису били поштеђени турске освете. Народ који је остао на овим територијама трпео је различита насиља, како од спахија, тако и од читлук сахибија и бројних самозваних бегова турског и арбанашког порекла. Другим српским устанком 1815. године није био обухваћен простор Старе Србије, али је један део емиграната са ових простора учествовао у рату. Позив Милоша Обреновића да Срби оружјем одговоре на турски зулум наишао је на одзив код народних првака Николе Мандрде, хајдука из Пољанице и некадашњег војводе Илије Стреље.²¹

После Првог и Другог српског устанка, најважнији историјски догађај за народе Балкана био је устанак 1821. године у Влашкој, Молдавији и Грчкој. Устаничке акције у Влашкој и Молдавији почетком марта 1821. године имале су снажан одјек у целој Румелији. Плашећи се турске одмазде хришћани су бежали у Србију. Један од емиграната био је и владика нишки Данило, који је по убиству владике Мелентија, постављен за епископа.²² И у Пироту су били хапшени и убијани хришћани. Први који је страдао био је Јосиф, духовник хиландарског метоха у Пироту, а Хаџи Кесар је три месеца „лежал“ заточен у „бунар сухоу“.²³ По окончању прве фазе устанка стање у североисточној Старој Србији се смирило. Дипломатска активност кнеза Милоша Обреновића за време грчко-турског рата ишла је у прилог стабилизацији српско-турских односа.

Једну од првих процена броја становника у варошима Старе Србије у првим деценијама 19. века дао је Вук Караџић. Између осталог, он наводи да градови Лесковац и Ниш имају више од хиљаду кућа, вароши „првог и другог реда“ од двеста до петсто кућа, а вароши „трећег реда“ од тридесет

²⁰ Године 1813. у Карловцима је избегло преко четрдесет српских породица из пашалука североисточне Старе Србије. Борислава Лилић, *Миграције из неослобођених крајева Турске у Карађорђево Србију 1804–1813*, 68.

²¹ Борислава Лилић, *Југоисточна Србија (1804–1878)*, 79.

²² Борислава Лилић, *Турске репресалије у Понишављу у време грчког устанка 1821. године*, *Balkanica* – часопис Балканолошког института САНУ, Београд 1998, 90.

²³ Илија Николић, *Пирот и срез нишавски (1801–1883.г.)*, књига прва, Пирот 1981, 16.

до педесет кућа.²⁴ Етничка структура вароши североисточне Старе Србије била је разнолика. Поред Срба и Турака, било је Арбанаса, Грка, Цинцара, Јермена, Јевреја, Цигана, Татара и Черкеза.²⁵

Са слабењем турске централне власти крајем двадесетих и почетком тридесетих година 19. века, поред спахија који су били део аграрно-правних односа, масовно су се појавиле читлук сахибије. Због великог броја намета који су дуплирани, многи хришћани су били осиромашени, а њихова егзистенција на просторима североисточне Старе Србије доведена је у питање. Додатни страх код хришћана ширили су Арбанаси који су, поред пљачке имовине, одводили људе у Голак и на територију Косова.²⁶ Последица таквог притиска на српски народ била је иселјавање у Кнежевину Србију.²⁷ Са кулминацијом сукоба унутар турско-муслиманског друштва, многи крајеви у Румелији били су опљачкани и уништени. У сукобу централних власти са Арбанасима и босанским муслиманима страдало је тридесетак села у околини Власотинца, Црне Траве, Заплања, Пољанице и Грделице.²⁸ Та села налазила су се у поседу султанове породице те су их противници султановог режима систематски уништили за свега неколико месеци.

Свестан турске моћи, кнез Милош је дипломатским акцијама покушавао да олакша положај српског народа у Старој Србији. Избеглице из североисточних крајева ове историјске области имале су велику подршку срп-

²⁴ Ову процену Вук Караџић узима са извесном резервом. Вук Караџић, *Даница за 1827. годину*, Беч 1827, 48. Према још једној процени В. Караџића, број Срба на територији Нишког, Лесковачког, Врањског, Приштинског, Пећког и Призренског пашалука износио је око пола милиона. Владимир Стојанчевић, *Јужнословенски народи у османском царству од Једренског мира 1829. до Париског конгреса 1856. године*, 333.

²⁵ *Историја Ниша од најстаријих времена до ослобођења од Турака 1878. године*, књ. 1., Ниш 1983, 310; Михајло. Т. Палигорић, *Економско-културна историја Ниша*, Ниш 1937, 8. У Нишу и Лесковцу је нарочито био јак утицај грчко-цинцарског друштва. Код Срба нишке вароши био је одомаћен израз „ћир“. Овим се јасно потврђују констатације етнолога о културолошком утицају Цинцара. Многе лесковачке занатлије у првој половини 19. века биле су цинцарског и грчког порекла. Нека од имена цинцарско-грчког порекла у лесковачкој чаршији у 19. веку су: Профир, Димитри, Анастас, Цена, Симон, Наун, Тире, Тане, Сотираћ, Тима, Сотир, Прокоп, Горча, Гира, Николча, Костадин, Грандафил, Теокар и др. По ослобођењу (1878) већи део ових породица се интегрисао у српску заједницу. Сергије Димитријевић, *Градска привреда старог Лесковца*, Лесковац 1952, 24–32. Татаре је турска власт населила по окончању кримског рата (1856). Уз Татаре, Турци су у Власини и Крајишту насељавали и Черкезе. Додуше, черкешких насеља у власинско-крајишкој области било је и пре кримског рата. Риста Николић, *Крајиште и Власина*, 182.

²⁶ АС, КК, XII, 468.

²⁷ Миграције српског становништва из североисточне Старе Србије крајем двадесетих година 19. века кретале су из нишког, лесковачког и прокупачког краја ка Шумадији и Поморављу. Тихомир Ђорђевић, *Архивска грађа за насеља у Србији у време прве владе кнеза Милоша*, Београд-Земун 1926, 197–198.

²⁸ Борислава Лилић, *Југоисточна Србија (1804–1878)*, 91–92.

ског кнеза. Одређени број трговаца и занатлија који су тридесетих година 19. века живели у Кнежевини био је пореклом из нахија североисточне Старе Србије.²⁹ У домаћим документима они су називани „турским поданицима“. Још неповољнији положај по хришћане у пашалацима североисточне Старе Србије настао је после присједињења шест нахија кнежевини Србији (1833). Турски управници су муслиманима, који су долазили са територија шест нахија, дозволили да се усеље у српске куће.³⁰ Нова граница није била сигурна због упада Арбанаса из Топлице и Јабланице, а становници пограничних села са обе стране границе трпели су „веселја“ Арбанаса.³¹ Немоћ хришћана у односу на муслимане у свим крајевима Старе Србије била је велика. Многи Срби су бекством из Турске желели да се спасу терора који су спроводили спахије, читлук сахибије и други муслимани. Избеглице из Врања писале су српским властима и од њих тражиле помоћ како би исхранили децу.³² Из Нишког и Лесковачког пашалука стизало је највише жалби и писама упућених Кнежевини Србији и страним посланствима у Београду. У тим писмима српски народ се жалио на тежак аграрни положај, исламизацију деце и девојака, пребијање народа, убиства недужних цивила и др.³³

²⁹ Разлог за емигрирање у Кнежевину Србију био је егзистенцијалне природе. Занимања занатлија пореклом из североисточне Старе Србије била су различита. Најчешћи занати били су ткачки (Цветко Илић и Здравко Петровић из Пирота), мумџијски (Матеја Лазаревић из Ниша и Стојан. Н. из Лесковца), ћурчијски (Георгие Костић, Илија Милковић, Таса Костић и Стоилко Димитријев – сви из Ниша), абацијски (Јован Стојановић из Пирота) и механџијски (Михаил Илић из Пирота, Петар Крстић, Сима Стоичевић, Пера Јосивовић, Тома Гинић и Љубисав Милићев, Стаменко Пешић и Дима Ристић – сви из Лесковца и Илија Милошевић, Јања Николић, Маноило Лазаревић, Ђорђе Петровић и Цветко Радовић из Ниша). „*Писмо Ђорђа Парезана и Венијамина Розмировића кнезу Милошу Обреновићу којим достављају списак турских поданика који живе и раде у Београду*“. *Грађа за историју македонског народа из Архива Србије*, том I књига I (1820–1848), приредио Климент Џамбазовски, Београд 1979, 150; *Исто*, 166–171. Нпр. већина колара у Кнежевини били су пореклом из Ниша и Лесковца. Тихомир Ђорђевић, *Из Србије кнеза Милоша*, Београд 1922, 40.

³⁰ АС, КК, XXXI, 662.

³¹ У периоду 1834–1837. године српске власти су имале великих проблема са очувањем мира на јужној граници. Један од низа сукоба био је средином фебруара 1834. године у реону Јанкове клисуре. Други сукоб већих размера десио се 22. фебруара 1837. године на Мрамору. Владимир Стојанчевић, *Два оружана сукоба на српско-турској граници из времена прве владе кнеза Милоша Обреновића*, Историјски часопис, књига IV, Београд 1954, 132–145. *Новине српске* од 9. марта 1834. године извештавале су о догађајима са јужне границе. Фебруара 24. десио се инцидент са Арнаутима „бескућницима“ и како би мирно решили несугласице 3. марта лесковачки паша Исмаил је, као свог изасланика, послао Ахмет бега на преговоре са Стојаном Симићем, који је био привремени „надзиратељ“ Крушевачке нахије. Већ следећег дана прокупачки старешина Хасан бег је, са четири „пограничне Арнаутске поглавице“ (Максут, Муслију, Мустафа и Рама), „уговорио“ мир на граници. У преговорима од 4. марта учествовали су и Стојан Симић и Ахмет бег. *Новине српске*, бр. од 9. марта 1839. године.

³² АС, КК, XV, 1950.

³³ „*Жалба от град Лесковац и от сва села лесковачка нација*“. Милан Ђ. Милићевић,

Хришћани североисточне Старе Србије су неколико пута у првој половини 19. века организовали народне покрете како би оружјем одговорили на терор који је спроводила турска власт. Први организованији народни покрет био је 1833. године. Бројна турска војска на територији Старе Србије, изазвала је велику опрезност код кнеза Милоша. У циљу спречавања већег сукоба народне вође из Нишког пашалука позвао је на уздржаност.³⁴

Нови покрет Срба Нишког пашалука јавио се крајем 1834. и почетком 1835. године. Погоршање аграрно-правног и политичког положаја кулминирало је буном у шеснаест нишких села. Ова буна у историографији позната је још и под именом Нишка буна из 1835. године. У Нишкој буни Србија није оружаном помагала устанике, већ је учествовала у њеном смиривању, са циљем да олакша положај хришћана. Кнез Милош је успео да преко српске депутације у Цариграду смени нишког Салих-пашу и да осигура законити поредак.

У источном делу Нишког пашалука, у Пиротској нахији, економски и социјални положај сељаштва тридесетих година 19. века био је незавидан. Поред харача и вергије, који су стално били увећавани, десетак се проширило и на, до тада, неопорезоване пољопривредне производе.³⁵ Осим турског ајана Махмуда Капицибаше, посебан проблем Србима у Пироту стварао је фанариотски владика Јероним. Велике глобе, притисци и уцене довели су до иселјавања Пироћанаца. За временски период фебруар–март 1836. године у кнежевину Србију је пребегло 480 лица, а за прва четири месеца укупно 1500 људи.³⁶ Српски народ у Пироту је на турске зулуме одговорио оружјем. Помоћ у наоружавању хришћана Пиротске нахије пружили су избегли Пироћанци који су се населили у Кнежевину. Као код устанка Нишлија (1835) и овог пута је кнез Милош уместо оружја дао предност дипломатији. Устаничке акције у мају 1836. године отежале су преговарачке позиције кнеза Милоша и његових сарадника. Кнез Милош је пограничним властима наредио да приме српске избеглице из Пиротске нахије, али да не дозволе да се Срби из пограничних места мешају са побуњеним Пироћанцима.³⁷ По

Краљевина Србија, Београд 1884, 48–49.

³⁴ За време састанка са представницима „најје нишевачке“ Јован Вељковић је пренео препоруку кнеза Милоша Обреновића народним вођама да: буду у миру са Турцима; да се поковавају турским наредбама и да ову препоруку пренесу осталим народним представницима у нишком крају. Бранко Перуничкић, *Алексинац и околина*, Београд 1978, 217–218. Додатне мере у циљу спречавања устанка биле су: 1) забрана сељацима са српске границе да дају Србима са друге стране границе „кремен, вишек барут, пушку, пиштољ“ и 2) да нико не може границу да пређе без турске путне исправе – „тескере“. АС, КК, I, 6.

³⁵ Борислава Лилић, *Прошлост Старе Србије*, књига I, Пирот 1999, 39.

³⁶ М. Ђ. Милићевић, *нав. дело*, 184; Борислава Лилић, *Историја Пирота и околине*, књига I, Пирот 1994, 81.

³⁷ АС, КК, I, 77.

окончању устанка положај српског народа у Пиротској нахији је побољшан. Народни представници из Пирота су кнеза Милоша извештавали да је нови пиротски војвода (ајан) добар „на рају и народу“.³⁸

На демографске прилике у североисточној Старој Србији утицала је појава и епидемија куге. Број заражених становника Старе Србије од ове болести у периоду 1836–1838. био је велики, а нарочито је овом болешћу била погођена Нишка и Лесковачка нахија. Према појединим подацима у нишкој вароши највише је од болести пострадао српски народ. По тим подацима, 1838. године српски народ је чинио тек једну трећину нишке вароши.³⁹ Интензитет болести није био исти у свим областима Старе Србије. Болест је у „таласима“ десетковала бројна села у околини Лесковца, Ниша, Врања и Пирота. Географ Ами Буе сведочио је да је у Пироту за време епидемије на дан умирало седамнаест људи и да су многа села у околини Лесковца услед куге празна.⁴⁰ Лекар Милоша Обреновића, Бартоломео Кунберт је располагао информацијама да је у Нишу за време када је епидемија куге била најјача на дан умирало по стотину људи.⁴¹

После смиривања народних покрета (1833–1836) и дипломатском акцијом кнеза Милоша, за кратко време је побољшан друштвени и правни положај хришћана у пашалуцима североисточне Старе Србије. Доношењем хатишерифа из Гилхане 1839. године Турска се обавезала да ће поправити положај хришћана. Нове реформе које су долазиле из Цариграда нису наишле на подршку муслимана из нишког и врањског управног подручја. Убиства хришћана била су честа, а отимање и силовање девојака постала је свакодневна појава.⁴² Због оваквог друштвеног и аграрно-правног стања, почетком априла 1841. године избио је устанак у Нишком пашалуку, а устаничко расположење пренело се и на суседне области. Устанак против Турака почео је 5. априла (17. априла по грегоријанском календару), најпре у доњем Понишављу, са центрима у Горњем Матејевцу и Каменици, а затим се одмах пренео и на остале крајеве.⁴³ Српске пограничне власти у Алексинцу посла-

³⁸ М. Ђ. Милићевић, *нав. дело*, 207.

³⁹ М. Т. Палигорић, *нав. дело*, 8.

⁴⁰ Владимир Стојанчевић, *Југоисточна Србија у XIX веку (1804–1878)*, 116–117.

⁴¹ Б. Кумберт процењује да је само у нишком крају од куге страдало деветнаест хиљада људи, што је чинило готово половину популације у том округу. Владимир Стојанчевић, *Југоисточна Србија у XIX веку (1804–1878)*, 117.

⁴² АС, Министарство унутрашњих дела, Полицајно одељење (даље: МУД-П), 1840, ф XI, р 180, Београд 28. мај 1840. На прелазу из 1840. у 1841. годину била су убијена тројица хришћана у нишкој вароши и то двојица „поза кале“, а трећи код „на Белиград махалу“. Владимир Стојанчевић, *Југоисточна Србија у XIX веку*, 275.

⁴³ „У Томину недељу, 5. априла 1841. године, подигосмо се...“. Борисав Андрејевић, *Записи о Нишкој буни 1841. године и другим покретима против Турака на маргинама црквене књиге Пентикостар*, Лесковачки зборник, бр. XVIII, Лесковац 1988, 246; Владимир Стојанчевић, *Устанак 1841. године у југоисточној Србији*, 25.

ле су 6. априла „Попечитељству внутерних дела“ рапорт у коме пише да се „Народ Христијански“ подигао против „Турака зулумћара“ у Нишкој, Лесковачкој, Пиротској и Прокупачкој нахији.⁴⁴ Устанак је обухватио територију од најмање 100 000 људи, делом је захватио Берковичку и Белоградичку нахију и било је планирано да се прошири ка југу, на територију Врањског пашалука. Први оружани успеси устаника деловали су охрабрујуће за многе хришћане, па је за врло кратко време устанички покрет бројао неколико хиљада људи, а устаничка територија простирала се од Ниша до Пирота и од Корвинграда до Власотинца.⁴⁵ Турској страни је требало недељу дана да се прибере и узврати ударац. За кратко време надмоћнија турска војска је приморала устанике на повлачење у свим правцима. Овладавши Грделичком клисуром, Корвинградом, Власотинцем и другим виталним тачкама устаника створени су услови да турска војска зада коначни ударац слободној устаничкој територији. Сакупивши верне Арбанасе, нишки Сабри паша је напао устаничке положаје код Матејевца и Каменице. До 14. априла 1841. године сва важна устаничка места била су заузета, а у бици код Каменице страдао је вођа устанка Милоје Јовановић.⁴⁶ Милета Радојковић је у рапорту од 30. априла 1841. године известио Попечитељство внутерних дела и кнеза Михаила да су немири у Турској угушени.⁴⁷

Још у првим данима српски народ је у збеговима почео да напушта територију захваћену устанком. Милета Радојковић је 8. априла извештавао Попечитељство внутерних дела да „има много збегова из Турске на нашу страну“.⁴⁸ Следећег дана начелник алексиначког округа писао је свом колеги из бањског округа да прихвати избеглице из Турске; да их „подкрепи“ и да у случају сусрета са Турцима њима саопште да граничне власти не подржавају „бунтовнике“.⁴⁹ У наредби Министарства унутрашњих дела од 9. априла пограничним караулама наложено је да прихвате избеглице и да их пошаљу што даље од границе.⁵⁰ Бекство српског народа било је интензивирано за време пресудних борби код Матејевца и Каменице.⁵¹ Према два списка

⁴⁴ АС, МУД-П, 1841, ф VIII, р No 5, No 1401.

⁴⁵ Први успеси устаника били су: напад и паљење дражевачке карауле, победа у мањем сукобу са Турцима код Малошишта и успешно вођене акције у реону Пирот-Бела Паланка. АС, МУД-П, 1841, ф VIII, р No 6, No 1420.

⁴⁶ Напад на последње упориште Милоја Јовановића предводио је нишки паша са 800 Арнаута који су били наоружани топовима. АС, МУД-П, 1841, ф VIII, Р No 31, П No 1632.

⁴⁷ АС, МУД-П, 1841, ф VIII, р No 32, П No, 1633.

⁴⁸ Б. Перуничкић, *нав. дело*, 581.

⁴⁹ *Сокобања и срез бањски*, приредио Илија Николић, Ниш 1982, 33.

⁵⁰ АС, МУД-П, 1841, ф VIII, р No7, П No, 1431.

⁵¹ *Исто*, р No 18, П No 1492.

избеглица „из турске стране“ у првим данима устанка и по његовој пропасти велики број Срба напустио је своја огњишта.⁵² Егзодус Срба наступио је због паљења и уништавања читавих области.⁵³ До кнеза Михаила и члана Совјета пуковника Стефана Стојановића стизале су вести да су уништена многобројна српска села у околини Ниша и Лесковца; да су страдали бројни хришћани; да је отета стока од српских сељака завршила у „Арнаутлук“.⁵⁴ Инспектор алексиначког карантина доктор Пацек доставио је министарству унутрашњих дела списак села „по нахијама нишевачкој и лесковачкој“ која су попаљена и „погорена“. На том списку налазе се преко сто села из североисточних крајева Старе Србије.⁵⁵ Према једној процени број избеглица из подручја које је било обухваћено устанком није био мањи од 10 000 људи.⁵⁶ Према другој процени само од 12. до 21. априла у Кнежевину Србију је пребегло 10 000 људи.⁵⁷ Средином пролећа 1841. године избеглице из Нишког пашалука биле су привремено смештене у Гургусовачком, Алексиначком и Крушевачком округу.⁵⁸ Хришћани из североисточног дела историјске Старе Србије напуштали су своје домове и 1842. године. Доктор Пацек, начелник санитетског одељења Кнежевине Србије, у извештајима је евидентирао избеглице које су долазиле из Нишке, Пиротске и Лесковачке казе.⁵⁹ Извештаји садрже податке о пореклу избеглица, месту одакле долазе и броју чланова породице који су били у збегу.⁶⁰ Исељавање становништва Нишког

⁵² Први списак је датиран 2. маја, а други 14. маја. 1841. године. Ови спискови представљају само део избеглих Срба са територије Нишког пашалука. Број избеглица је био велики и свака процена о броју пребеглих Срба није мања од неколико хиљада људи. У конкретном случају ова два списка садрже поименично 309 избеглица из дванаест нишких села. Та села била су Церје, Бело Поље, Палиграце, Кравље, Берчиновац, Кутина, Миљковац, Железник, Комрен, Лесковик, Врело, Крупац. *Сокобања и срез бањски*, 33–41; Владимир Стојанчевић, *Избеглице из дванаест нишких села у Србији 1841. године*, Лесковачки зборник, бр. XIII, Лесковац 1973, 41.

⁵³ АС, МУД-П, 1841, ф VIII, р No 19, П No, 1494. Попечитељству внутерних дела-окружје Гургусовац (рапорт), Гургусовац, 13. април 1841.

⁵⁴ *Исто*, р No 54, П No, 1986.

⁵⁵ Бранко Перуничкић, *нав. дело*, 594–596; Драгољуб Трајковић, *Аустријски документи о нишкој буни у 1841. години*, Лесковачки зборник, бр. II, Лесковац 1962, 124–125.

⁵⁶ Димитрије Ђорђевић, *Националне револуције балканских народа 1804–1914.*, Београд 1995, 43.

⁵⁷ С. Недељковић, *нав. дело*, 23.

⁵⁸ АС, МУД-П, 1841, ф VIII, р No 56, П No 2059.

⁵⁹ *Исто*, МИД-В, 1842, ф I-2, р No 2, П No 2; *Исто*, р No 2, П No 54; *Исто*, р No 2, П No 192.

⁶⁰ У извештају од 7. до 20. децембра постоје подаци о избеглим породицама из Прокупља, Крчимира, Печењевца и других места. „Петар Васић са 11 душа из Прокупља; Милутин Васић са 7 душа из Прокупља; Радосав Пешић са 6 душа из Печењевца...“ АС, МИД-В, 1842, ф I-2, р No 2, П No 2.

пашалука у Кнежевину настављено је у лето 1842. године.⁶¹ У овом периоду забележен је већи број избеглица из Власотинца.⁶² Стање у североисточној Старој Србији стабилизовало се тек са доласком Омер паше Латаса. Он је приликом детаљне истраге открио велике злоупотребе корумпиране турске администрације. По његовом одласку ситуација у нахијама Нишког пашалука се смирила, вароши су добиле нове кајмакаме, а хришћанима је незнатно побољшан друштвено-политички статус.

Нестабилно стање у североисточним деловима Старе Србије одразило се и на демографију многих села и вароши. Због свог значаја североисточна Стара Србија је у 19. веку била привлачна за странце. Ами Буе је био међу првима који је у периоду 1830–1860. године обишао Румелију. За Ниш А. Буе каже: „да је град са 16 000 душа од којих су 6 000 муслимани“.⁶³ Буеова процена за Пирот је између шест до осам хиљада становника, а за Лесковац каже „да има 3000 кућа са 12 000 становника“.⁶⁴ Енглески путописац Ворингтон Смит који је четрдесетих година 19. века посетио Врање, Лесковац и Ниш између осталог дао је податке о местима која је посетио. За Врање је записао да је у њему присутан и насељен велики број Арбанаса који су били у конфронтацији са турском влашћу. Према његовим наводима Лесковац је бројао 12 000 становника, док је у Нишу живело 6 000 муслимана.⁶⁵ Роберт Ципријан је 1844. године проценио да Лесковац има 12 000 душа обе вере.⁶⁶ Енглески путописац Едмунд Спенсер у књизи *Travels in European Turkey* описује поједине вароши Старе Србије. За долину Топлице наводи: да има много арбанашких насеља; да може бити опасна за посетиоце; да су Арбанаси лако препознатљиви због своје ношње и приликом посете једном селу локални мештани су му саопштили да су видели Руса (Rouss), Немца (Nemshee), Француза (Frank), али никад Енглеза (Ingleski).⁶⁷ По Спенсеру Ниш има једанаест цамија, између десет и дванаест хиљада становника, од

⁶¹ Неколико „душа“ из Сечанице и других села у нишком крају. АС, МИД-В, 1842, ф IV, р No 317, II No 172.

⁶² „Милосав Урошевић и Благоја Илић из Власотинца...“ (карантин Алексиначки, 21. август). АС, МИД-В, 1842, ф IV, р No 317, II No 178.

⁶³ Constantine Stephanove, *The Bulgarians and Anglo-Saxondom*, Berne 1919, 133; Ami Boué, *Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe*, tome premier, Vienne 1854, 60.

⁶⁴ Владимир Стојанчевић, *Југоисточна Србија у XIX веку (1804–1878)*, 116; Ami Boué, *нав. дело*, 80.

⁶⁵ Весна Адић, Јужна Србија у путопису „*A Year With the Turks, or Sketches of Travel in the European and Asiatic Dominions of the Sultan*“ Ворингтона Вилкинсона Смита, Лесковачки зборник, бр. XLIX, Лесковац 2009, 378–379.

⁶⁶ Радош Требјешанин, *Црквени живот Срба у Лесковцу до краја 19. века*, Лесковачки зборник, бр. XXXI, Лесковац 1991, 143.

⁶⁷ Edmund Spencer, *Travels in European Turkey*, vol. I, London 1851, 168–171.

којих је петина муслиманске вероисповести.⁶⁸ Други Британац који је, такође, половином 19. века посетио Ниш, Хенри Скин наводи да нишка варош има десет хиљада становника од којих су четири хиљада муслимани, а остало чине хришћани.⁶⁹ Феликс Каниц је много касније, користећи се проценама аустријског дипломате Јохана вон Хана, дао следеће податке: 1) у Врању је 1858. године било хиљаду хришћанских кућа, шест стотина албанско-муслиманских кућа и педесет циганских кућа, 2) у Прокупљу пет стотина муслиманских, триста хришћанских, десет јеврејских и двадесет циганских кућа и 3) у Куршумлији педесет муслиманских и 15 хришћанских кућа.⁷⁰

Прва половина 19. века је за српски народ и хришћане у Турској представљала период бурних историјских догађаја. И поред великог демографског пражњења североисточних крајева Старе Србије, српски народ је остао компактан на овим просторима. Очувавши у најтежим годинама свој језик, веру, културу и обичаје, српски народ на територији североисточне Старе Србије, спремно је дочекао борбу за слободу и национално уједињење.

Литература

- Адић, В. (2009). Јужна Србија у путопису „*A Year With the Turks, or Sketches of Travel in the European and Asiatic Dominions of the Sultan*“ Ворингтона Вилкинсона Смита, Лесковачки зборник, бр. XLIX, Лесковац.
- Андрејевић, Б. (1988). *Записи о Нишкој буни 1841. године и другим покретима против Турака на маргинама црквене књиге Пентикостар*, Лесковачки зборник, бр. XVIII, Лесковац, 246.
- Богдановић, Д. (1986). *Књига о Косову*, Београд.
- Воије, А. (1854). *Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe, tome premier*, Vienne.
- Васиљевић, Хаџи Ј. (1896). *Ка историји града Врања и његове околине*, Годишњица Николе Чупића, књига XVI, Београд.
- Вулићевић, М. М. (1912). *Карађорђе*, књига друга, Београд.
- Грађа за историју македонског народа из Архива Србије*, том I књига I (1820–1848). (1979). Приредио Климент Џамбазовски, Београд.
- Димитријевић, С. (1952). *Градска привреда старог Лесковца*, Лесковац.
- Ђорђевић, Д. (1955). *Националне револуције балканских народа 1804–1914*, Београд.
- Ђорђевић, Т. (1926). *Архивска грађа за насеља у Србији у време прве владе кнеза Милоша*, Београд-Земун.

⁶⁸ Исто, 132.

⁶⁹ James Henry Skene, *The frontier lands of the Christian and the Turk*, vol. II, London 1853, 397.

⁷⁰ Феликс Каниц, *нав. дело*, 257, 293–294, 311.

- Ђорђевић, Т. (1922). *Из Србије кнеза Милоша*, Београд.
- Историја Ниша од најстаријих времена до ослобођења од Турака 1878. године*, књ. I. (1983). Ниш
- Каниц, Ф. (1985). *Србија – земља и становништво*, друга књига, Београд.
- Караџић, В. (1827). *Даница за 1827. годину*, Беч.
- Костић, Н. К. (1973). *Историја Пирота*, приређивач Илија Николић, Пирот.
- Лилић, Б. (1994). *Историја Пирота и околине*, књига I, Пирот.
- Лилић, Б. (2002). *Југоисточна Србија (1804–1878)*, књига прва, Београд.
- Лилић, Б. (2004). *Миграције из неослобођених крајева Турске у Карађорђеву Србију 1804–1813*, Зборник Матице српске за историју, бр 69–70, Нови Сад.
- Лилић, Б. (1999). *Прошлост Старе Србије*, књига I, Пирот, 39.
- Лилић, Б. (1998). *Турске репресалије у Понишављу у време грчког устанка 1821. године*, *Valcanica* – часопис Балканолошког института САНУ, Београд.
- Лилић, Б. (1999). *Прошлост Старе Србије*, књига I, Пирот, 39.
- Мантран, Р. (2002). *Историја Османског царства*, Београд.
- Милићевић, Ђ. М. (1884). *Краљевина Србија*, Београд.
- Недељковић, С. (2012). *Учешће Арбанаса у гушењу Нишке буне 1841. године*, Зборник радова са научног скупа „Устанци и побуне Срба у Турској у XIX веку“, Ниш.
- Николић, И. (1981). *Пирот и срез нишавски (1801–1883.г.)*, књига прва, Пирот.
- Николић, Р. (1912). *Крајиште и Власина*, Београд.
- Николић, Р. (1914). *Ширење Арнаута у српске земље*, Гласник Српског географског друштва, св. 3–4, Београд.
- Палигорић, Т. М. (1937). *Економско-културна историја Ниша*, Ниш.
- Перуничкић, Б. (1978). *Алексинач и околина*, Београд.
- Попов, Ч. (2004). *Европа и српско питање*, Нови Сад.
- Ризај, С. (1970). *Устројство Нишког ејалета*, Врањски гласник, књ. VI, Врање.
- Skene, H. J. (1851). *Three eras of Ottoman history*, London.
- Skene, H. J. (1853). *The frontier lands of the Christian and the Turk*, vol. II, London.
- Spencer, E. (1851). *Travels in European Turkey*, vol. I, London.
- Сокобања и срез бањски*, приредио Илија Николић, Ниш 1982.
- Stephanove Constantine, *The Bulgarians and Anglo-Saxondom*, Berne 1919.
- Стојанчевић, В. (1954). *Два оружана сукоба на српско-турској граници из времена прве владе кнеза Милоша Обреновића*, Историјски часопис, књига IV, Београд.
- Стојанчевић, В. (1986). *Држава и друштво обновљене Србије (1815–1839)*, Београд.
- Стојанчевић, В. (1973). *Избеглице из дванаест нишких села у Србији 1841. године*, Лесковачки зборник, бр. XIII, Лесковац.

- Стојанчевић, В. (1996). *Југоисточна Србија у XIX веку (1804–1878)*, Ниш.
- Стојанчевић, В. (1971). *Јужнословенски народи у Османском царству од Једренског мира 1829. до Париског конгреса 1856. године*, Београд.
- Стојанчевић, В. (1987). *Лесковац и лесковачка нахија у XIX веку*, Лесковац.
- Стојанчевић, В. (1963). *Лесковац као административно подручје за последњих сто година*, Лесковачки зборник, бр. III, Лесковац.
- Стојанчевић, В. (1980). *Први српски устанак 1804–1813. године*, Лесковачки зборник, бр. XX, Лесковац.
- Стојанчевић, В. (1962). *Први српски устанак и лесковачки крај*, Лесковачки зборник, бр. II, Лесковац.
- Стојанчевић, В. (2004). *Србија и српски народ у време Првог устанка*, Нови Сад.
- Трајковић, Д. (1962). *Аустријски документи о нишкој буну у 1841. години*, Лесковачки зборник, бр. II, Лесковац.
- Требјешанин, Р. (1991). *Црквени живот Срба у Лесковцу до краја 19. века*, Лесковачки зборник, бр. XXXI, Лесковац.
- Hammer, von J. (1979). *Historija turskog (osmanskog) carstva*, knjiga III, Zagreb.

Vladimir S. Petković

THE DEMOGRAPHIC SITUATION OF THE NORTH-EASTERN REGIONS OF OLD SERBIA IN THE FIRST HALF OF 19TH CENTURY

Summary

In the century which was marked by the fading power of the Ottoman Empire, the terror against the Serbian people was intensified and the seizure of property, looting and killings of christians were a prevalent image of the Ottoman rule in the area of Old Serbia. Lawlessness and anarchy that prevailed in the north-east borders of the Old Serbia, forced the Serbian people to raise several uprisings. In addition to the Nis (1835.) and Pirot (in 1836.) uprising, the most important event marked off in the paper is the Nis uprising in 1841. For Serbs, the consequences of this uprising were of great importance. Turkish authorities treated these antifeudal and liberation movements of the Serbian people strictly and the uprisings were often quelled in blood. The main causes for these uprisings were often neglected and they included the abuse while collecting taxes and poor protection of christians in both urban and rural areas. Due to the destruction of the entire villages, a large number of Serbian families from the pashaluk of Nis left their homes and farms, fearing of retaliation from Turkish military and paramilitary troops. The period from 1842. to 1856. signalled the time to strengthen the liberation movement of the Serbian people and the help that was provided from the principality of Serbia was important in the life of Serbian people in the pashaluk of Nis.